

KLASSIFOTO 1936...

1. Lennart Meri, eestlane.

2. Antonius Nekum, sakslane, Lennarti pinginaaber.

3. Hans Berliner, juut, Lennarti sõber.

Poiste keskel istub Herr Anders, Lennarti esimene õpetaja.

Lennart Meri juuresoleva foto originaali pole see läks küüditamise käigus kaotsi. Eesti Ekspressi poolt Saksamaalt hangitud koopia tuvastas president need pärast põhjalikku uurimist.

BERLIINI POISID

Saksamaa 1934. Berliinis läheb esimesse klassi kolm poislast – eestlane, sakslane ja juut. Mõni aasta hiljem viivad sõda, küüditamine ja holocaust sõbrad lahku. Rohkem kui 65 aastat hiljem astub president Lennart Meri taas üle vana kooli läve. Mis on saanud tema lapsepõlve mängukaaslastest?

Tarmo Vahter alustab otsinguid ja leiab ühe poistest Ameerikast.

“Härra president. Mul on teile üks tervitus edasi anda. Hans Berlinerilt.”

“Mida te räägite?!”

Ma ei ole veel kunagi näinud, et Lennart Meril oleks nii üllatunud nägu. Ta paneb parema käe põsele ja ahetab.

“Ma helistasin talle. Ta elab Floridas. On pensionär.”

“Jah, muidugi on ta pensionär,” ütleb president enesestmõistetavalt. Lennart on 71aastane. Nagu ka klassivend Hans Berliner, keda ta nägi viimati enne Teist maailmasõda.

Mind ja fotograafi on lubatud presidendid sviiti pooleteiseks minutiks, et teda hotell Adloni akna ees pildistada. Öhtusinas helendavad otse ees Brandenburgi väravad, taamal kumab Reichstagi kuppel. Nüüd ei huvita pildistamine enam meid kumbagi.

Mina tahaksin küsida ja Lennart tahaks rääkida. Kuid praegu pole aega. Ta peab sõitma viivitamatult kohtumisele Joschka Fischeri, Saksa välis-

ministriga. Seejärel tuleb pidada tähtis välispoliitiline kõne, kuid tekst pole veel lõplik. Bush või Gore? Jahmataval kombel ei selgunud täna, kes võitis USA presidendivalimised.

“Me jõuame rääkida lennukis,” langetab president otsuse. Suursaadik ja nõunikud tema ümber hakkavad õpinult rabelema. Olen juba uksest välja jõudnud, kui kuulen hõiget: “Aga kuidas te Berlinerit leidsite?”

“Ameerika telefoniraamatust.”

SAMAL HOMMIKUL mürgeldavad Lennart Meri kunagise kooli ees Tiergartenis saja rahva lapsed. Türklased, araablased, sekka sakslasedki. Neegripoiss lükatakse mängus pikali, kuid ilma vihata.

Berliini vaim ei saaks olla rohkem muutunud. Ükski neist lastest ei tea, et trepikäsi puul liulaskmise eest karistati enne sõda ihuuhltusega. Ertenägelikud mad poisid kandsid pakse nahkpükse ega teinud teist nägugi. Tüdrukud valu-

tult ei pääsenud, neile löi õpetaja bambuskeppiga mööda sõrmi. *Ordnung muss sein!*

Nüüd on preisi korrast säilinud sama vähe kui vanast linnapildist. Nagu suurem osa Berliini, oli ka endine 164. rahvakool pärast sõda varemetes. Algujärasteid ornamendidega telliseid näeb ainult maja tagumisel küljel, muud on uuesti laotud.

Kui Lennart esimest korda kooli läks, oli ta viis aastat ja kolm päeva vana. Oli 1. aprill 1934. Koju saabudes oli poisil kaasas trofee, saksa kombe kohane hiilgelsuur tuutu maiustusi. Muidu luterlane, hakkas ta isa soovil käima lähima kooli katoliiklikus klassis. 33-aastasele Eesti diplomaadile Georg Merile natsid ei meeldinud.

Kooli luteri poolel oli seinal suur haakrist, mida katoliiklastel polnud. Kohustuslik Adolf Hitleri pilt rippus kummalisel kombel kapis. Kui lapsi oli vaja poliitiliselt õpetada, avati uks ja lasti *Führer und Reichskanzler* klassi. Portree

kõrval olid leidnud koha kaks peksukeppi.

“Meie klass oli selgelt jagunenud natside pooldajateks ja nende vastateks. Lennart kuulus viimaste hulka. Meil oli kombeks vahetunni ajal õues suures ringis koos jalutada ja lõunaks võileibu süüa. Sageli sadas vihma, kuid see oli ainuke vaba aeg koolipäeva jooksul.”

Nende sõnade autor Hans Berliner polnud 30ndate Berliinis päris tavaline esimese klassi laps. Ta on juut.

IGAL SÜGISSEL KUULUTASID saksa poisid Hans Berlinerile kastaniseõja. Berlinerit hakkas koos juudid klassivenna Fritz Rotsteiniga vastu. “Meie kaks ei saanud kunagi pihta. Meie tabasime neid aga üsna tihti.”

Teine kord sõimas koristaja poeg Berlinerit maja ees “juudiks”. Ta virutas solvajale ranitsaga pähe. “Ära nii tee,” manitsesid pärast vanemad, “sel võivad olla hirmsad tagajärjed.”

"MIKS EI VÕI MINUL OLLA HAAKRISTILIPP, KUI KÕIGIL LASTEL ON?"

Kuidas oleksidki saanud hitlerjünged teistki käituda? Ajupesu toimus koidust ehani. Iga hommik algas klassis ühise käesirutamise ja "Heil Hitleriga!". Kell 8.30 õpetati kodanikuõpetuse tunnis natsiks olemist teoorias. Taskuraamatud ees, laulsid väikesed sakslased oma kodumaa teist hümnid. Kaaskiskuv laul oli Horst Wesselist, punaste poolt tapetud noorest natsist.

Die Fahne hoch! Die Reihen fest geschlossen! / SA marschert mit ruhig festem Schritt.

Õhtul kell kaheksa saabus praktika, kui linnas hakkasid liikuma täiskasvanud pruunsärklaste kolonnid. Lummatud lapsed lehvitasid marssijatele haakristilippe.

"Kõigil peale minu on lipud. Miks minul ei tohi olla?" küsis Lennart üht tõrvikukandjate üritust nähes. Isa Georgi nägu muutus pahuraks, kuid poeg ei andnud alla. "Ainult täna õhtuks," tegi isa lõpuks kompromissi ja ostis lipukese.

Kui isa saabus järgmisel päeval lõu-

... JA 2000: Lennart Meri jagab pinki Jasmin Johni ja Vanessa Michlaga.

nasöögil, jooksis Lennart talle haakristilipuga vastu. See oli põhimõttekindla demokraadile liig.

"Isa haaras lipu ja rebis selle tükkideks," on president järgnenud ühes sak-

sakeelses intervjuus kirjeldanud. "Ma ei olnud teda veel kunagi nii vihasena näinud." Ema Alice püüdis olukorda pehmemendada, kuid sest ei tulnud midagi välja.

FOTO JA REPRO INGMAR MUUSIKUS

Õppetund mõjus. Koolipeol laulsid kõik Saksa hümnid "Deutschland, Deutschland, über alles" ja tõstsid käe natslikuks tervituseks. Kätt ei tõstnud ainult üks poiss. Ootamatult ilmus tema selja taha pruunis mundris SA-mees, kes küsis: "Kas on raske või? Käsi püsti."

Kuid õpetaja Anders julges olla teisel arvamusel: "Arge teda puutuge. Ta on välismaa diplomaadi poeg." Pruunsärklane lahkus leplikult.

See seletab, miks eelistab president rääkida oma lapsepõlvga seoses eelkõige Pariisist. Kuid hirmsam oli alles ees.

NAGU SELGUB GEORG MERI ülestähendustest, saabus tema pere Saksa-maal 1. juulil 1933. Ta oli lõpetanud õpingud Sorbonne'is ja saanud töökoha Eesti Berliini saatkonna atašeena. Noore mehe nupp lõikas ja juba mõne kuu pärast sai ta ametikõrgendust.

"NENNA" JA "NINNI": Ehk Lennart (6) ja Hindrek (1,5), nagu neid kodus kutsuti. Foto tegi 1935 Berliinis Tiergartenis poiste isa Georg Meri.

Merid elasid saatkonna majas Hildebrandstrassel. Tiergartenis olid teiste riikide välisesindused, Wehrmachi peakorter ja üüratu park. Lennart võttis ratta ja kadus koos sõpradega puude vahele indiaanlasi mängima.

"See viis meid ka esimese kokkupõrkeni Berliini politseiga," ütleb Lennart hiljem lennukis. Ta kruvib põnevust üles ja tunneb sest suurt mõnu.

"Hõõrusime suure rododendroni all kahte pulka vastamisi, et tuld teha. Ühel sõbral olid tikud kaasas ja ta tõestas, et nii jõuab tulemuseni palju rutem.

Kui esimene suitsupilv õhku tõusis, märkasime lähenemas kahte valges

mundris ratsapolitseinikku. Me põgenesime, kuid hobused jõudsid meile järgi. Jäime väärikalt seisma, küljed vastamisi. Siinkohal peab ütleva, et minu varustus koosnes poolde selga ulatuvast sulgedega peakattest, särgist, pükstest ja puust tomahoogist.

Üks politseinik küsis: "Oo, indiaanlased, kes on teie hõimu pealik?"

Mul ei jäänud midagi muud üle kui ette astuda ja kleenukese häälega öelda: "Mina."

ÜKS LENNARTI HÕIMU indiaanlastest oli tema pinginaaber Antonius Nekum, hästikasvatatud saksa pois.

Toni isa oli kaotanud Esimeses maailmasõjas vasaku käe ja töötas postiametnikuna.

Ka klassivend Hans Berlineri isa oli sõjaveteran, kuid Raudristi kavaler. Ta oli elektriinsener ja võis lubada perele lahedat elu. Suures korteris elasid ka kokk ja teenija, kuid tööd jagus veel ühele koduabilisele.

Meride elatustase oli kusagil vahepeal. Nagu meenutab presidendi vend Hindrek Meri, oli Saksamaal toiduga kitsas. Liha, munad ja või saadeti saatkonnale Eestist ning jagati kõõgis töota-

IGA 10AASTANE TEENIB FÜÜRERIT! Hitlerjugendli plakat aastast 1935. Liikmete arvu tõusuks keelasid natsid teistel lasteorganisatsioonidel spordiga tegeleda.

BRANDENBURGI VÄRAVAD 1936... Masside juubeldades sõidab Adolf Hitler avama Berliini olümpiamänge.

jate vahel. Iga perekond soovis oma või ise suurde tunni sisse.

"Ma söin puhast võid ja sain riielda," heldib tänane Eesti Panga nõukogu liige. See peab olema tõsi, sest vanadelt fotodeld vaatab vastu priske pois.

Hindrek on sündinud Berliinis talvel 1934 ja jõudis seal lasteaiaski käia. Ta jutustab vanemast vennast ise-loomuliku loo.

"Jõulude ajal teatas Lennart mulle, et tegelikult pole jõuluvana olemas. Ta lubas seda ka tõestada, sättides mu trepile istuma.

Endale pani vend ette jõuluvana maski, mantli selga ja läks ukse taha kella helistama. Kui ema ukse lahti tegi, kõneles Lennart midagi saksa keeles.

Alice Meri jäi ehmatusest tummaks, kuid tundis siis oma lapse ära. "Oled sina ikka üks vigurivänt," pani ta pojale prohveticu diagnoosi."

Rohkem kui 60 aastat hiljem seisab Lennart uuesti sama maja ukse taga. Ka seekord on ta kostümeeritud, kandes valget kiivrit ja kitlit: "Lähme Schröderi poole!"

Saatkonda remontivad eesti ehitajad on jätnud pusti vaid kandvad seinad. Lennart otsib ruumidest pidepunkte. Ei midagi peale esimese korruse lakke maalitud kuue palja ingliseke.

1936 TOIMUSID BERLIINIS olümpiamängud. Siiani on see ainus olümpia, mille Lennart Meri on otsast lõpuni ära vaadanud. Isa Georg korraldas Eesti sportlaste asju ja sai priiokhad VIP-tribüünile.

Hitleri sõitu mängude avamiseks tervitas linnas veerand miljonit inimest. Tänavad olid palistatud sõjaväelastega, pärast ajateenistuse taastamist eelmisel aastal oli neid volit võtta. Täiskilutud staadionil ootas 115 000 pealtvaatajat. Kõrvulukustav juubeldamine tipnes vaibuvate ja tõusvate hüüetega: "Heil! Heil! Heil!"

Eesti delegatsioon röömustas rahvast kae tõstmisege hitlerlikkuse tervi-

...JA 2000: Berliini linnapea Eberhard Diepgen ja Lennart Meri riigivisiidi traditsioonilisel peatuskohal. Väravad on remondiks kinni kaetud.

ruseks. Soomlased seda ei teinud ja said kesise aplausi.

Seitsmeaastane Lennart Meri tundis ennast suurepäraselt. Auklalistest loozil oli oma kohvik, kust sai puramatus

koguses kooke, šokolaadi ja trendijooki kakaod. "See oli mulle palju tähtsam ja muljetavaldavam kui kõik maailma võimumed."

Georg Merile jäi olümpiast mäles-

ruseks mitu krütpaberil albumit. Kui ta pärast sõda uuesti arreteeriti, ajas poeg Hindrek ettevaatuse mõttes kogu Kolmanda Reichi luksuse ahju. Ühe raamatu vahel oli voldikuna loomulikus suuruses Saksa lipp. "See materjal allus tulele väga raskelt," nendib Hindrek tana.

OLÜMPIA AJAL OLID SILDID "Juden nicht erwünscht" (Juudid, ärge tulge) kohvikute kadunud. Pärast mängu alustasid natsid kaotatu tasategemist. Hans Berliner vanemad tunnetasid ohutu.

"POLITSEINIKUD AJASID MEID HOBUSTEL TAGA."

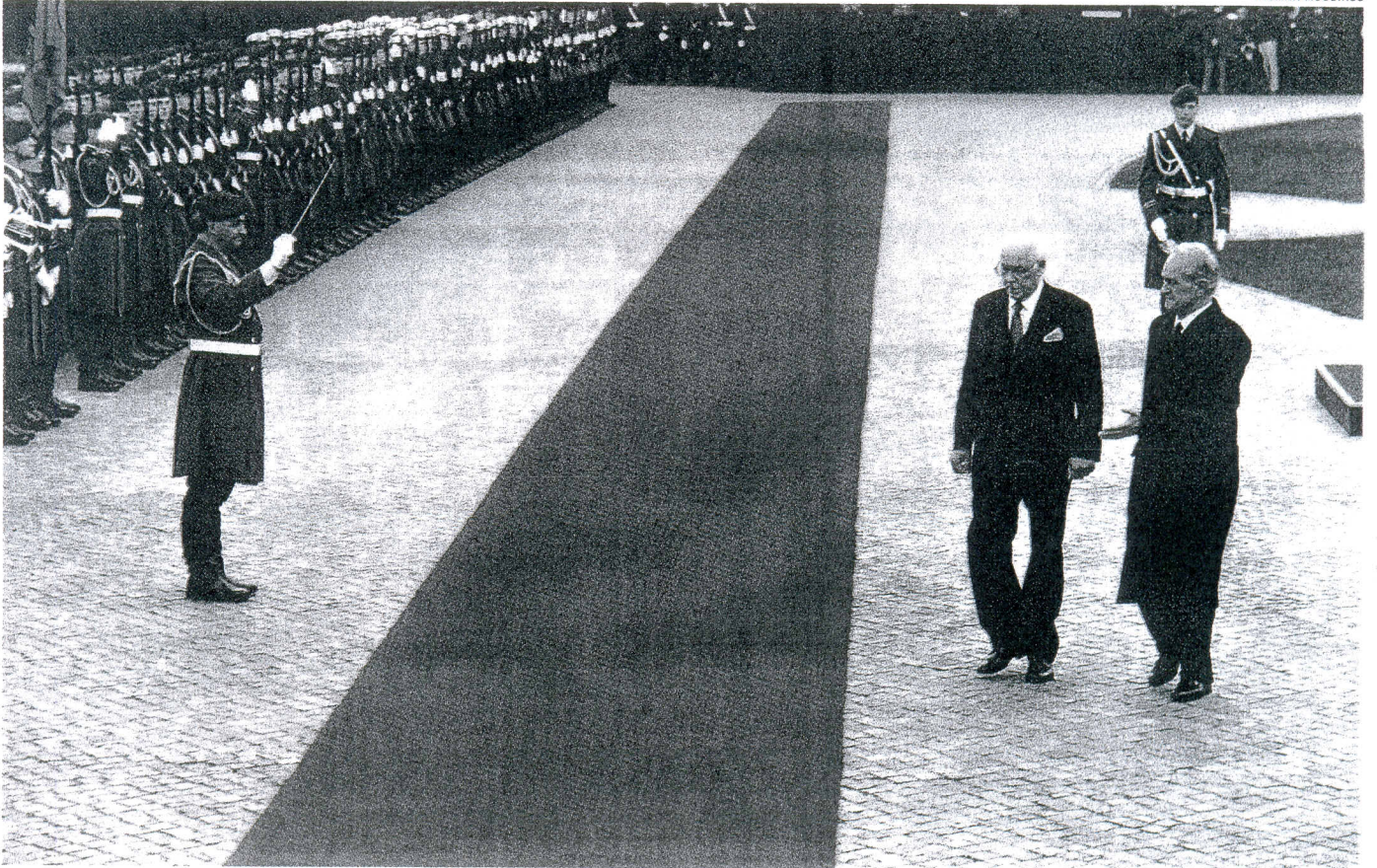
"Isa, ema, vend ja mina lahkusime Saksamaalt 1937," kirjutab Hans Floridast saatetud e-meilis. "Ka kõik isa sugulased tegid sama. Ainult vanaema ei tahtnud kodumaad maha jätta. Ta oli juba üle 80 ja leidis hiljem kindlasti otsa."

Mida kaugemale, seda tervislikum. Berlinerid ostsid piletid Ameerika laevale. Lennart ei kuulnud sõbrast enam midagi.

Mõned kuud hiljem mängisid vennad Merid ja Lennarti pinginaaber Toni Eesti saatkonnas. Tuju oli lõbus nagu alati, kuni Hindrek ütles: "Aga me söidame ära."

Toni vaatas arusaamatuses Lennarti otsa, kes ei oelnud musta ega valget. Hindrek avas seepeale mänguasjade kapi. Kõik leitud olid juba pakitud. Toni sai aru... ja hakkas nutma. Südanlõhestavalt nuttis ta ka 14. jaanuari õhtul 1938 Berliini raudteejaamas. Eesti välisministerium vajas isa Georgi teenid Pariisi.

Kui Merid samal sügisel autoga Eestisse logistasid, lootis Lennart pinginaabriga kohtuda. See ei õnnestunud, kuid reisist läbi Saksamaa on jäänud luupainajalik mälestus.

SÕJAVÄELINE TERVITUS 2000... Karge ilma kiuste kannab Lennart Meri pintsakut, Saksamaa president Johannes Rau aga mantlit. Punase vaiba hommik Bellevue lossi õues.

Pärast Tõrga ümberõõbimist selgus, et keegi oli kirjutanud tolmusele autole näpuga "Deutschland erwache!" (Saksamaa, ärka!) Natside hüüdlause ilmumise põhjuseks oli auto Prantsuse numbrimärk.

"Hiljem pidasime me paagi täitmiseks tanklas kinni. Jõime parajasti kovi, kui mehaanik tuli küsima, kas keegi on mootori kallal käinud. Minu isa ütles üllatunult, et tema ei tea sest midagi. Tuli välja, et keegi oli ühendanud süüteküünlad traadi abil bensiinipaagiga. Üks säde ja auto oleks õhku lennanud..."

PÄRAST JUUTI JA EESTLAST jõudis järg saksa poiste kätte. Sõja lõpus vajas Hitler Volksturmis iga kätapaari, mis suutis püssi hoida.

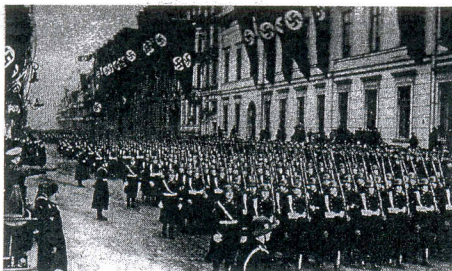
Antonius Nekumit ootas ohvitseriõpe. Koolipoisist sai langevarjur, kes võitles Punaarmeeaga. Viimastes lahingutes tapeti maha suur osa klassist, kuid Toni sattus Ameerika sõjavangi. Hiljem õppis ta rahandusametnikuks ja elas Lääne-Berliinis Spandaus.

Pärast sõda jõudis Lennart Meri Siberist Eestisse. Üllatus oli suur, kui ta nägi Antoniuse poolt pärast küüditamist saadetud postkaarte. Vanaema oli need alles hoidnud.

Brežnevi ajal tegi Lennart soome tuttava abil oma pinginaabri kohta Puna-nasele Ristile järelepärimise. Antonius oli elus ja peagi Tallinnas!

Oli 1970ndate keskpaik. Lennart jõudis kohale kümme päeva hiljem, sest oli jäänud Vene aatomijälõhkujaga Wrangeli saare juures jäävangi. "Ma polnud ennast kaua aega pesta saanud. Keha must ja räpane, habe ajamata. Olin just duši all, kui Toni uksest sisse astus. Mul läks kaks päeva, enne kui ma sain ta naeratama."

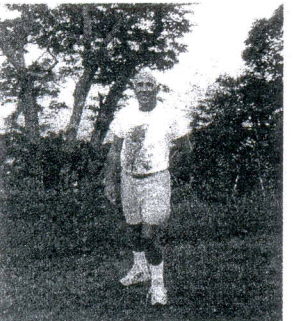
BMWga Eestisse sõitnud Tonil oli kaasas hunnik rublasid, millega polnud midagi peale hakata. Lõpuks ostis ta toidupoes piraka vorsti. Maitse oli nii

... JA 1936: Adolf Hitler, Heinrich Himmler ja teised natsid.

RUTH NEKUM

ESIMENE PINGINAABER: Antonius Nekum jalutas 1970ndate keskel koos Lennart Meri ja tema poja Kristjaniga Tallinnas.

TAAASLEITUD SÖBER: Eesti Ekspressile saadetud piit kujutab Hans Berlinerit Floridas pensionipõlve veetmas..

NATSID TAHTSID AUTO KOOS MERIDE PEREGA ÕHKU LASTA.

jube, et ainsana tundis ostust rõõmu Lennarti koer.

Suvel 1978 õnnestus Lennartil saada haruldane luba perekondlikuks autoreisiks Ida-Saksamaale. Kui ta naise ja lastega Ida-Berliinis peatus, saabus pinginaaber laupäeval külla. Ja pühapäeval uuesti, sest lääneberliinlastel oli idas õõbimine keelatud.

Enne sõitu praadisid Toni ja tema naine Ruth ära saksalikult korraliku koguse liha. "DDRi naisametnikud olid väga kurjad. Nad lubasid võtta kaasa ainult koheseks söömiseks valmistatud toitu," meenutab proua Nekum. Tema abikaasa Antonius suri 1990 vähki ja on maetud Spandau kalmistule.

MA OLEN OODANUD Lennart Meri jutule pääsemist kaua. Aga mul on tunne, et seda on oodanud ka tema. Eestlased on sõitnud viis päeva mööda Saksamaad autode, lennukite ja helikopteritega. Pidanud raskeid kõnelusi kantsler Schröderiga Eesti astumisest Euroopa Liitu ja NATOsse. Imestanud öösel CNNi ees USA presidendivalimiste tohuvabohu. Maganud öösel ehk nelil tunni, mitte rohkem.

Nagu lubatud, koidab see hetk Estonian Airi lennukis tagasiteel Rostockist Tallinna.

Märguande peale lähen lennuki tagaotsast päris ette, kus toolidel on must nahkkate. Ulatan presidendile suuredatut koopia raamatust "Who's Who in America". Lehekülg 294. Ülalt neljas lõik. Berliner, Hans Jack.

Lennart haarab paberi ja vaeb taevast tuksuvas Boeingus näpuga järje. "Võitis armeenlase naiseks? Lõpetas

üliskooli aasta pärast mind. Tehisintellekti uurija? Uskumatu! Ja kirjale suurmaeister..."

Pearaputus. Üllatused jätkuvad. "1968–1972 kirjale maailmaeisteer. Maailma esimese eduka malearvuti Hiiteh üks loojaid."

Stjuardess pakub hingeõhku värskendavat kommi. President tunneb huvi selle toime vastu ja otsustab proovida. Pakki avades lupsab valge komm pörandale maha. Tüdruk ja mina kummardume seda võtma, kuid president jõuab ette. Nopib üles ja pistab suhu.

"Kui ma Jerusalemmas olin, küsisin ma Hans Berlinerit kohta. Ja nemad ei osanud midagi öelda. Küsisin juutide tagakiusamise keskusest. Küsisin inimestelt, kes saavad palka selle eest, et teavad teistest rohkem. See on etteheldemulle, et ma Hans Berlinerit ise üles ei leidnud."

Oleme rääkinud üle poole tunni. Boeing hakkab ülemiste kohal maanduma. Kuigi mootorite mürina tõttu on jutust arusaamisega raskusi, on kahju lõpetada.

"Telefoniraamatud sisaldavad alati rohkem infot, kui inimesed arvata võivad." Boeing peatub sujuvalt nagu lastevanker. Lennart surub naeratades kätt.

NÄDAL HILJEM SAAN Hans Berlinerit e-maili. "Ma lõpetasin just praegu telefonikõne Lennart Meriga. Meie jutt kestis terve tunni ja see oli erakordselt huvitav."

Ja mida ütleb Lennart? "Me oleksime võinud Hansuga rohkemgi rääkida, kui ma ei oleks riigi elarvale mõelnud."